

ÖĞRETİM METODLARINDAN AHLÂK (*) EĞİTİMİNE

Yazan: John DEWEY

Çeviren: Dr. A. Ferhan OĞUZKAN

Verilen ahlâk eğitiminde temel etmen olarak okulun toplumsal bir özellik taşıması ilkesi - ayrıntıları bakımından değil de genel esprisi bakımından - öğretim metotları sorununa da uygulanabilir. Böylece, zihin uğraşısı ve salt öğrenme yerine, yapma (inşa etme) ve yayma (başkalarına aktarma) önem kazanmış olur. İlk iki metodun, zihin uğraşısı ile salt öğrenmenin, aslında ne kadar bireysel olduğunu ve farkına varılmasa bile çocuğun hüküm verme ve eyleme geçme bakımından izlediği yollara nasıl belirli ve etkili biçimde yön verdiğini anlayamıyoruz. Aynı kitapları okumak, arka arkaya hergün aynı dersleri hazırlamak ve ezbere tekrar etmekle uğraşan kırk çocuğu gözlerinizin önüne getiriniz. Bu sürecin, çocuklarca yapılan çalışmaların çok daha büyük bir bölümünü oluşturduğunu ve bu çocukların bir çalışma saatinde ne kadar öğrenebildikleri ve bir yoklama (müzakere) saatinde de öğrendiklerini ne derece tekrarlayabildikleri dikkate alınarak onlar üzerinde sürekli biçimde hüküm verildiğini düşününüz. Böyle bir ortamda toplumsal iş bölümüne hiç fırsat yoktur. Her çocuğa özellikle kendisinin üzerinde çalışacağı ve böylece ortaklaşa yapılan bir işe katkıda bulunabileceği, aynı zamanda başkalarının ortaya koyduğu ürünlere de katılabileceği bir fırsat verilmiş değildir. Her şey kesinlikle aynı işin yapılması ve aynı ürünün elde edilmesi için düzenlenmiştir. Bu durumda toplumsal espri gelişmemektedir, —gerçekten bugüne değin tümüyle bireysel bir metot uygulanmakta, işe yaramayışı yüzünden de etkisini yitirmektedir. Okullarda yüksek sesle okumanın zayıf oluşunun bir nedeni, dili kullanma bakımından gerçek güdüden— iletişimde bulunma ve bunu öğrenme isteğinden — faydalanma yoluna gidilmeyişidir. Çocuk çok iyi bilmektedir ki öğretmeni de, bütün arkadaşları da

(*) Moral Principles in Education - 1959 - S. 22-27

kendinin çalışarak edinmiş olduğu olgu ve fikirlerin tıpatıp aynısına sahiptirler; a, onlara hiç bir şey **verme** durumunda değildir. Burada belki ahlâkî boşluğun düşünsel boşluk kadar büyük olup olmadığı da sorulabilir. Çocuk, kendinden bir şey verme, bir şey yapma, hizmet etme tabii isteğiyle doğar. Bu yönsemeden faydalanılmadığı zaman, bu yönsemenin yerini başka güdüler aldığı zaman toplumsal espriye karşı gelişen bir etki birikimi, özellikle çalışma yükü haftadan haftaya ve yıldanyıla çocuğun aleyhine bir artış gösterdiği durumlarda, düşündüğümüzden de yoğun olur.

Ancak, sorun, yalnız toplumsal esprinin geliştirilemeyişi değildir. Şu kesindir ki bireysel güdüler ve ölçüler de aşılıyor. Çocuğun çalışmalarını sürdürmesi için birtakım uyarılar bulmak gerekir. En azından, bu, çocuğun öğretmene karşı sevgi beslemesi, okul kurallarını çiğnemediği ve böylece olumlu yönden olmasa bile olumsuz yönden okulun yararına katkıda bulunduğu duygusunu taşıması biçiminde kendini gösterecektir. Şimdiye kadar sürüp giden bu güdülere karşı bir sözüm yoktur, ne varki bunlar yeterli değildir. Yapılması gereken bir iş (ödev) ile üçüncü bir kişiye karşı beslenen sevgi arasındaki ilişki, gerçek bir ilişki değil, görünüşte bir ilişkidir. Bu nedenle böyle bir ilişki dış şartlar değiştiği zaman kopma eğilimi gösterir. Ayrıca, belli bir kimseye bağlılık, bir anlamda toplumsal da olsa, nitelik bakımından bencilliğe dönüşecek kadar ayrı bir hal alabilir ve tek bir kişiye özgü bir duruma da gelebilir. Her halde, çocuğun, bu az çok dışla ilgili (harici) güdüyü kendi yararları için, yavaş yavaş, yapmak zorunda bulunduğu işin toplumsal değerini anlama duygusuna dönüştürmesi gerekir, çünkü yapılan işin hayatla olan oldukça geniş bağları iki veya üç kişiyle kurulan ilişkilerle sınırlandırılmaz.

Fakat, ne yazık ki, çocuğu çalışmaya yönelten bir güdü her zaman bu denli iyi olmaz, açıkça bencilliğe kaçan daha alt seviyede güdülerle karışır. Korku bir güdüdür ve etkili olması aşağı yukarı beklenen bir güdüdür; bu kesinlikle maddî korku, başka bir deyişle ceza korkusu olmayıp, başkalarınca beğenilmeme korkusu veya sağlığı bozacak ve insanın elini kolunu bağlayacak kadar aşırı bir başarısızlık korkusu da olabilir. Öte yandan, yarışma ve boy ölçüşme de rol oynar. Herkes aynı işi yaptığı ve haklarında —gerek not verme gerekse bir üst sınıfa yükseltme dolayısıyla yapılan yoklama veya sınavlarda— kişisel katkıları açısından değil de **karşılaştırma**lı başarı açısından hüküm verildiği için başkalarından daha üstün olma duygusu gereğinden çok çekicilik kazanır; bu arada sıkılğan çocuklar umutsuzluğa düşerler. Çocuklar aynı dış ölçüye erişmekteki yetenekleri bakımından değerlendirilirler. Zayıf olanlar yavaş yavaş güven duygularını yitirirler, sürekli ve değişmez bir aşağılık

durumunu kabul ederler. Bunun, gerek kendine - saygı duygusu ve gerek çalışmaya karşı saygıyı nasıl etkilediğini açıklamaya ihtiyaç yoktur. Güçlü olanlar, güçleriyle değil, fakat başkalarından daha güçlü olmalarıyla övünmeyi öğrenirler. Çocuk, vaktinden önce bireysel yarışma alanına girer ve bu, yarışmanın en az uygulanabildiği bir doğrultuda, düşünce ve sanat konularında yapılır.

Edilgin zihin uğraşısının (öğrenmenin) ve dışa dönük saygınlık için yarışmanın yol açtığı zararlara en yakın olanı, her halde, uzak bir gelecek için hazırlanmaya verilen öncesiz ve sonsuz önemden doğan kötülüklerdir. Burada, büyük çoğunlukla, içinde buldukları zamanı yaşayan çocuklara, kendileri için pek az anlam taşıyan veya hiç anlam taşımayan sisli ve belirsiz bir gelecek adına hitap edildiğinde meydana gelen enerji ve canlılık yitimine değinmek istemiyorum. Ben, daha çok, çalışma işgüdüsünün bugün yerine geleceğe ilişkin olduğu zaman, alışkanlık haline gelen erteleme isteğini; ve şimdiki ihtiyaç ve şimdiki sorumluluk temel alınmayıp da bir sınavı geçme, bir üst sınıfa yükselme, liseye girme, koleje yazılma vb. bir dış sonuçla ilgili olarak karar verildiği vakit ortaya çıkan yanlış yargı ölçülerini düşünüyorum. İşin, ancak belli bir şey için hazırlanmanın, daha ileriye ilişkin gerçekten önemli bir amaca varmak için hazırlık yapmanın dışında kendi kendine bir değer taşımadığı biçimindeki sürekli etki yüzünden uğranılan ahlâk gücü yitimini kim kestirebilir? Bundan başka, uzak başarının genellikle, daha çok, sivrilmek —başkalarının önüne geçmek— gibi bencil bir isteği zaten en güçlü tek bir güdü olarak taşıyan kimselere çekici gelen bir erek olduğu görülecektir. Kişisel ihtirasları, daha şimdiden, gelecek zaferlerin parlak görünümelerini düşünebilecek kadar güçlü olan kimseler bundan etkilenebilir; daha yüce gönüllü bir yaradılışa sahip kimseler ise herhangi bir tepki göstermezler.

Görünümün öbür yönünü anlatmaya fazla zaman ayırmak istemem. Yalnız şunu söyleyebilirim ki çocuğun etkin güçlerini, onun yapım, üretim ve yaratım konusundaki yeteneklerini harekete geçiren her metot, ahlâkî ağırlık merkezini, bencil bir nitelik taşıyan zihin uğraşısından toplumsal nitelikli bir hizmete kaydırmak için ortada bir fırsat bulunduğunu gösterir. Elişi eğitimi, elle yapılan bir iş olmaktan daha fazla bir şeydir; düşünsel olmaktan da fazla bir şeydir; iyi bir öğretmenin elinde bu tür eğitim kolaylıkla ve hemen hemen tabii olarak toplumsal alışkanlıkların gelişmesine yardımcı olur. Kant'ın felsefesinden bu yana sanatın evrenselliği, klişe halinde bir estetik kuramı olmuştur; yani sanat, yalnız kişisel isteğin veya iştahın verimi, yahut sadece bireysel bakımdan kullanım (tasarruf) yeteneğinin bir ürünü değildir, sanatta onu algılayan herkesin katıldığı bir değer vardır. Dikkatin ahlâk sorunlarına en bilinçli ola-

rak yöneltildiği okullarda bile çalışma ve yoklama metotları, yetenek gücü yerine takdir duygusunu; başka şartlarda ve geçmiş zamanlarda başka kimselerin yaşantılarını anlamlı kılmış olan birtakım değerleri geliştirmeye yönelik ve eğitim-öğretim yoluyla kazanılan bir yetiklik yerine bu yaşantıları özümlemek için bir hazırlığı vurgulayıcı nitelikte olabilir. Okullarımızda öğretim ile karakter arasındaki ayırım —öğretmenlerin bireysel çabalarına rağmen—, öğrenme ile iş ödev yapma arasındaki ayrılığın sonucu olarak yine de sürüp gitmektedir. Gerçek ahlâkî etkililiği salt öğrenme yollarına ve öğrenmeyle birlikte kazanılan alışkanlıklara bağlama girişimi, ancak biçimselliğe, keyfliğe ve kurallara uymadaki başarısızlığa gereğinden çok önem vermekle sağlığını yitirmiş bir yetiştirme ortamında mümkündür. Eğer şimdiye değin bir başarı kazanılmışsa bu da okul etkinliklerinde uygulanan metotların karşılıklı hak ve yükümlülüklerle, işbirliğine ve olumlu kişisel başarılarla fırsat verici olasılıkları taşıdığını gösterir.